

J. Ross

Naukowa inwentaryzacja zabytków sztuki na Węgrzech i w Czechosłowacji w okresie powojennym : przegląd wydawnictw

---

Ochrona Zabytków 10/2 (37), 151-152

1957

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

doskonałym podręcznikiem dla praktycznie stosujących tę metodę w konserwacji zabytków, których podłoże musi być wzmocnione, odwodnione i osuszone, których skrzypy należy zabezpieczyć przed obsuwaniem lub które należy impregnować na stałe różnymi substancjami. Nawet zabytki z rozspływającej się cegły, lub posiadające mury kamienne rozluźnione mogą z powodzeniem ulec ponownemu zlepieniu i zeskaleniu.

Książka ta w połączeniu z artykułem R. Molisza daje pełne wyobrażenie, czego można już realnie spodziewać się od nowej metody i co będzie można jeszcze osiągnąć w niedalekiej przyszłości.

Metoda obsypywania piaskiem dla aluminacji, impregnacji i zeskalenia prądem elektrycznym daje szerokie możliwości w konserwacji zabytków nieruchomych i ruchomych a także zabytków znajdujących się powyżej gruntu. O przydatności metody R. Cebertowicza do konserwacji zabytków archeologicznych wiadomości w „Ochronie Zabytków” były już podawane w ubiegłych latach.

T. Żurowski

Z PIŚMIENICTWA OBCEGO

NAUKOWA INWENTARYZACJA ZABYTKÓW SZTUKI NA WĘGRZECH I W CZECHOSŁOWACJI W OKRESIE POWOJENNYM (przegląd wydawnictw)*

Podobnie jak w Polsce, w wielu krajach Europy środkowo-wschodniej po zakończeniu ostatniej wojny ożywiła się znacznie, a także rozwinęła na szerszą niż dotychczas skalę akcja naukowej, systematycznej inwentaryzacji zabytków sztuki. W trosce o pozostały zasób zachowanych dzieł sztuki minionych epok przystąpiono na całym tym obszarze do systematycznego ich badania, sporządzania katalogów i inwentarzy topograficznych i ogłaszania tychże drukami.

Niniejszy szkic nie będzie recenzją powojennych wydawnictw z zakresu inwentaryzacji ani wszechstronnym omówieniem tychże, lecz po prostu zwróceniem uwagi na ceną literaturę, będącą dalszym wynikiem naukowej inwentaryzacji.

O ile przed pierwszą wojną światową na czele krajów Europy środkowo-wschodniej prowadzących systematyczną inwentaryzację zabytków kroczyły Czechy i Austria, to po r. 1945 prym ten wiodły Polska i Węgry. Najmniej zrobiono dotąd w dziedzinie inwentaryzowania i katalogowania zabytków

na terenie Słowacji, ale ostatnio i na tym obszarze akcja inwentaryzacyjna wzmogła się znacznie.

Prace badawcze i redakcyjno-wydawnicze w zakresie inwentaryzacji prowadziły po wojnie następujące instytucje: w Polsce Państwowy Instytut Sztuki (w którego skład weszło dawne Centralne Biuro Inwentaryzacji Zabytków), a także współpracujący Zespół Dokumentacyjny Naukowy przy Katedrze Historii Sztuki Nowożytniej U. J.; na Węgrzech Akadémiái Kiadó; w Czechach Státní památkova sprava; na Śląsku i Morawach Seminar dějin umění M. U. w Brnie oraz Slezský studijní ústav w Opawie; na Słowacji Slovenský pamiatkový ústav w Bratisławie.

Wyniki omawianych prac przeprowadzonych w minionym dziesięcioleciu wykazują znaczny dorobek w dziedzinie inwentaryzowania. Dla najogólniejszej orientacji wymienione będą ważniejsze, które w tym czasie zostały ogłoszone drukiem.

W r. 1951 ukazał się katalog całego obszaru Węgier: *Magyarorszag müemlekei* (zabytki Węgier) opracowany przez wybitnego historyka sztuki Istvana Genthona^a. Wydając ów katalog, Węgierska Akademia Nauk nawiązała do dawnych prac Henszlmana, Romera, Ipoly'ego, posiadających tu bez mała wiekową tradycję. Od polskiego Katalogu Zabytków Sztuki różni się on przede wszystkim brakiem ilustracji oraz nieuwzględnieniem zabytków sztuki ludowej. Opracowanie przez jednego autora w krótkim przeciągu czasu całego obszaru Węgier nie jest zapewne całkowicie dokładnym nie pozbawionym pewnych luk wyliczeniem wszystkich zabytków, chociaż rejestruje on ponad 7500 obiektów. Formą i układem przypomina bardzo katalog Dehia. Braki wymienionej wyżej katalogu uzupełniają szczegółowo i bardzo starannie nowoopracowane i wydawane inwentarze topograficzne, których od 1945 do 1956 r. wyszło cztery tomy. To zakrojone na szeroką skalę wydawnictwo nosi tytuł: *Magyarorszag müemlekei topografija* (topografia zabytków węgierskich). Współautorami poszczególnych tomów są najwybitniejsi węgierscy historycy sztuki, kierownictwo redakcyjne sprawował Dez. Dercseny. Z tego wydawnictwa ukazały się kolejno następujące tomy: pierwszy w r. 1948 *Esztergom elsö resze*, poświęcony zabytkom muzeów miasta Ostrzyhomia. W r. 1953 wyszedł z druku następny inwentarz topograficzny: *Györ-Sopron megye elsö resze* opracowany w większości przez Endre'go Csatkai'a oraz innych współautorów, w zakres którego weszła połowa komitatu Györ-Sopron. Przeszło połowa tego tomu poświęcona jest zabytkom miasta Sopronu, w którym zachowały się, jak w żadnym z innych miast węgierskich, zabytki pochodzące ze wszystkich prawie epok. Podobnie jak polskie inwentarze topograficzne, wydane pod redakcją Jerzego Szablowskiego—ów tom zawiera na początku wstęp historyczny, zapoznający czytelnika z przeszłością objętego zakresem inwentarza obszaru; dalsze części zawierają systematyczną analizę dzieł sztuki. Szczegółowe opisy uzupełniono rysunkami pomiarowymi, fotografiami

* Niektóre z przytoczonych wydawnictw i prac były wzmiankowane w następujących komunikatach i artykułach: J. Reychman. Recenzja pracy Alz. Güntherovej-Mayerowej. *Dejiny a supis vytvarnych pamiatok Oravy*, „Biol. Hist. Szt.”, 1947, s. 388-9; T. Barucki, *Przegląd węgierskich wydawnictw architektonicznych*. „Kwart. Arch. i Urb.”, 1956, z. 1, s. 106-8; *Wyskum a supis pamiatok Zilinskeho kraja*, „Pamiatky a muzea”, 1952, nr 4, s. 18-29; Stefan Pison, *Pred supisom pamiatok na Slovensku*, „Pamiatky a muzea”, 1954, s. 35; *Wyskum pamiatok na Slovensku*, „Pamiatky a muzea”, 1956.

dawnymi i współczesnymi, reprodukcjami projektów itp. oraz mapami.

W rok później, to znaczy w 1954 ukazał się następny tom inwentarza topograficznego: *Nógrád megye műemlékei* opisujący zabytki powyższego miasta i jego okolicy.

W r. 1955 został ogłoszony drukiem IV tom tego wydawnictwa: *Budapest műemlékei I*, poświęcony zabytkom I-szej dzielnicy Budy. Tom powyższy składa się z dwu części, pierwszej ogólnej i drugiej szczegółowej. Rozdział pierwszy opracowany przez Aladár'a Radnoti'ego dotyczy zabytków archeologicznych Budy. W następnym rozdziale opracowanym przez Borsos Belę oraz Frigyes'a Pogány'ego czytelnik zapoznaje się z historią pierwszej dzielnicy, następnie z historią budowy zamku oraz analizą struktury miasta. Trzeci rozdział zajmuje się ikonografią Budapesztu na podstawie starych widoków miasta. Istvan Genthon w kolejnym rozdziale daje obraz historycznego rozwoju sztuki w tej dzielnicy, zaś M. Horler w ostatnim rozdziale ogólnej części inwentarza stara się wyjaśnić zjawiska zachodzące w architekturze Budy na podstawie zachowanych w dzielnicy zabytków. Część druga przytoczonego dzieła zawiera szczegółowe opisy poszczególnych dzieł sztuki, przede wszystkim położonego w obrębie pierwszej dzielnicy wzgórza z pozostałościami zamku królewskiego, następnie podzamcza oraz partii naddunajskiej. Dokładne opisy analityczne wyjaśnia olbrzymi, różnorodny materiał ilustracyjny z użyciem reprodukcji kolorowych.

Czeski materiał zabytkowy publikowany był od r. 1897 do 1936 w wydawanych systematycznie *Soupisach pamatek*, których do r. 1938 ukazało się 54 tomy (w języku czeskim i niemieckim). W ten sposób mały powierzchniowo obszar Czech doczekał się już dość dawno pokaźnej liczby inwentarzy topograficznych, współzawodnicząc z wydawaną prawie współcześnie *Oesterreichische Kunsttopographie*. Odmiennie natomiast przedstawia się sprawa na pozostałych terenach, wchodzących w skład Republiki Czechosłowackiej, które pozostały dotąd niezinventaryzowane. Pewnym osiągnięciem dla tych terenów była prowadzona w okresie powojennym ogólnopństwowa akcja wykonania inwentarza zabytków architektury zaliczanych na zasadzie klasyfikacji do I-szej kategorii. W ramach tej akcji, której głównym celem było zebranie materiału dla spraw ochrony i konserwacji zabytków dokonano szybkiej penetracji na całym obszarze republiki, a zatem i terenów morawsko-śląskich i słowackich. W wyniku powyższych badań ukazał się jako odbitka wydrukowany w r. 1953: *Soupis stavebních pamatek v Ostravském kraji*, wydany przez Slezský studijní ústav v Opavie, a opracowany przez Alenę Königová-Kudělková przy współpracy L. Sýkorovej i J. Vackovej. W wymienionym opracowaniu celowo pominięto państwowe zamki i zespoły zabytków w miastach uznanych za rezerwy (w ostrawskim kraju

jest to miasto Štramberk). Równoległe do tej akcji Seminarium Historii Sztuki M. U. w Brnie wykonało pod kierunkiem prof. A. Kutala problemowy: *Katalog slezského středověkého sochařství a malířství*, który ukazał się w r. 1950 na łamach Slezského sborníka (roczn. 1950, str. 313—321 oraz 472—482; 563—4).

Słowacja należy do obszarów nie posiadających dotychczas drukiem ogłoszonych inwentarzy. Można porównując z sąsiednimi krajami stwierdzić, iż inwentaryzacja zabytków na Słowacji znajduje się dopiero w stadium początkowym. Wydana w r. 1944 praca dr Alžbety Güntherovej-Mayerovej: *Dejiny a supisy výtvarných pamiatok Oravy* jest jedyną większą publikacją z tej dziedziny wydaną w języku słowackim. Mimo pewnych braków stanowi ona jakby fundament inwentaryzacji słowackiej. Część druga owej publikacji, zawierająca w układzie alfabetycznym według nazw miejscowości wykaz zabytków sztuki na Orawie, wykracza w pewnej mierze poza ramy przeciętnych katalogów, dołączając do opisów poszczególnych zabytków literaturę przedmiotu i wykaz źródeł rękopiśmiennych. Opisy jednak wykonane są pobieżnie, brak jest zdjęć pomiarowych — co nie stawia owej publikacji na równi z inwentarzami topograficznym innych krajów.

W latach 1951—1952, w ramach już wyżej wspomnianej ogólnopństwowej akcji przeprowadzono inwentaryzację zabytków w kraju żylińskim. Pracę wykonali członkowie Seminarium His. Szt. Slow. Uniw. w Bratysławie pod kierunkiem prof. Vl. Wagnera oraz inż. D. Menclova i dr H. Machalkova. Chociaż inwentaryzacja ta nie doczekała się dotąd osobnego wydrukowania, to jednak miała ona pionierskie znaczenie. Zrzeszeni wówczas jako adeptci — członkowie seminarium, stanowią obecnie zespół inwentaryzatorów, który prowadzi dziś systematyczne katalogowanie zabytków na całym obszarze Słowacji. Celem informowania szerszego kręgu zainteresowanych osób o tych pracach, opublikowano na łamach czasopisma „Pamiatky a muzea” (roczn. III, 1954, str. 139—140 i 183—189): *Prehľadný supis pamiatok v okrese Pezinok*, który instruktynie przedstawia sposób prowadzonych prac. Katalogowanie zabytków słowackich wzmożło się znacznie w latach 1954—55. W tymże czasie przeprowadzono systematyczną penetrację w trzydziestu okresach (powiatach), na ogólną liczbę 92 powiatów całej Słowacji. W r. 1955 dokończono katalogowanie preszowskiego kraju (województwa), który to katalog ma się ukazać w r. 1957. Na r. 1956 przewidywano dokończenie katalogowania koszyckiego kraju.

Warto również nadmienić, że tak zasłużony na polu inwentaryzacji zabytków czeskich Zdeněk Wirth, od szeregu lat pracuje nad katalogiem zabytków sztuki całego kraju.

J. Ross